

Rajnai Gergely

Versengő alternatívák a multik megzabolázására – A Fidesz, a Tisza és a kisállamiság

A Tisza globalista párt – hallhatjuk [időről időre](#) a kormánypárti kampánygépezet részéről. Narratívájuk szerint ezzel szemben a Fidesz a nemzeti érdeket képviseli, a nemzetközi hálózatok befolyása alól kivonva az országot.

Ebbe a történetbe kevésbé illik bele, hogy Orbán Viktor folyamatosan nemzetközi hálózatot épít, politikai szövetségeket keres Európa-szerte, és minél több nagyhatalommal kísérel meg jó viszonyt kialakítani. Ráadásul a kormány nagy nemzetközi vállalatokkal köt megállapodásokat, és a magyar gazdaság jövőjét is javarészt multinacionális cégek beruházásaiban látja. Ez az ellentmondás rámutat arra, hogy a multikkal fenntartott kapcsolat minden állam (különösen a kis államok) számára kulcskérdés, és ha mélyebbre ásunk benne, kiderül: a Fidesz és a Tisza egészen másképp közelíti meg ezt a dilemmát, és ez talán köztük az egyik legnagyobb, programszintű különbség az idei kampányban. A fideszes narratíva ellentmondását talán Lázár János kommunikációja segít leginkább feloldani. Ő rendszeresen fenyeget Magyarországon tevékenykedő külföldi cégeket (főleg a [Spart](#) és a [Strabagot](#)), demonstrálva, hogy a kormány számára fontos a fellépés a nemzetközi óriáscégek ellen. Ez számukra azért fontos, mert nézetük szerint a nemzetközi magyarországi vállalatok működése addig üdvözlendő, amíg annak feltételeit megszabhatja a mindenkori magyar vezetés. Az ideális felállás tehát az, hogy a kormány előírásokat és kívánalmakat fogalmaz meg, és amelyik vállalat ezeknek megfelelően képes működni (legyen az akár egy multi), azt „szívesen látják”. Ebben az értelemben a kormány egyszerre “megrendelő” és felügyelő, minden tekintetben a multinacionális cégek felett áll.

A Fidesz által választott modell szerint tehát nincs baj a globális multikkal, amíg azok a nemzeti kormányok által meghatározott

kereteken belül működnek. Akkor kezdődnek a problémák, akkor lesz egy politikus „globalista”, ha ezt a viszonyt megfordítja, és a multik szabják meg, miként tervezzen az állam. Ezt a vélekedést első ránézésre el is fogadhatnánk, hiszen jól hangzik, hogy a nép által megbízott politikai vezetés kontrollt gyakoroljon a gazdasági szereplők felett.

A gyakorlat azonban ennél jóval összetettebb, és messze nem ez az egyetlen lehetséges megközelítési mód. Magyarország nemzetközi összevetésben kis államnak számít, ennek megfelelően folyamatosan ki van téve olyan külső szereplők befolyásának, amelyek sokkal nagyobb erőt képviselnek, mint akár az ország egésze. A történelemben elsősorban a nagyhatalmak katonai fenyegetése jelentette a megkerülhetetlen akadályt. Az elmúlt ötven évben ezek mellé felemelkedtek bizonyos multinacionális vállalatok is, amelyek éves bevétele egy Magyarország-méretű ország GDP-jének sokszorosa, és ezt konvertálni tudják hatalmas informális befolyásra, így ugyanolyan erőfölényben vannak, mint a nagyhatalmak.

Ilyen aszimmetrikus erőviszonyok esetén nehéz realisztikusan tekinteni a Fidesz által felvázolt modellre. A nemzetközi vállalatok jóval jobb alkupozícióban vannak, jóval nagyobb tartalékokkal rendelkeznek, ráadásul igen gyakran sokkal több alternatívájuk is van. Bár egy ország számára is több út van a munkahelyteremtésre és a gazdaság felpörgetésére, esetenként több multival való megegyezés közül is választhat, összességében jobban rá vannak utalva a globális

vállalatokra a kormányok, mint fordítva, különösen kis államok esetén. Egy Samsung vagy egy Mercedes számára rengeteg alternatívája van annak, hogy Magyarországon gyárat építsen vagy egyéb beruházásokat tegyen, hiszen ugyanezt a világ bármely államában megteheti.

A kis államoknak így az ideálisnak tűnő, az állam által kontrollált modell mellett meg kell fontolniuk a lehetséges alternatívákat is. Az első lehetőség a multinacionális cégek befolyásának teljes felszámolása; kizárásuk az országból, és a belföldi vállalatokra való hagyatkozás. Ez még kevésbé reális alternatíva, mint az előbbi, legalább két okból. Egyrészt egy kis ország képtelen mindent magának megtermelni, szüksége van nemzetközi együttműködésre a fennmaradáshoz, másrészt egy kis állam cégei nem lennének versenyképesek a nemzetközi piacon, így az életszínvonal jelentősen visszaesne. Éppen ez volt a problémája a keleti blokk országainak a XX. század második felében, és ez volt a Szovjetunió összeomlásának egyik fő oka.

Egy másik, sokkal érdekesebb lehetőség a specializáció. A kis államok méretüknél és limitált erőforrásaiknál fogva nem tudják megoldani azt, hogy minden szektorban versenyképesek legyenek, de épp az lehet az egyik előnyük a nagyhatalmakkal szemben, hogy megengedhetik azt, hogy csupán egyetlen vagy néhány területre fókuszálják a gazdaságukat, és abban számítsanak különlegesnek. Ezáltal a nemzetgazdaság fókuszálása egy reális eszköz lehet arra, hogy

bár az ország részese legyen a globális gazdasági hálózatnak, mégse kelljen kitennie magát túlságosan a multiknak, legalábbis a munkahelyteremtés szempontjából a belföldi cégek vigyék a prímet. Erre példa Észtország stratégiája az elmúlt húsz évben, ugyanis a balti állam gazdaságában kiemelt szerepet kapnak a hazai technológiai cégek, amik a gazdaság elsőszámú motorját alkotják. De vannak országok, amelyek régebb óta követik ezt a megközelítést, elég csak a hazánkhoz hasonló méretű Svájcra gondolni, ami olyan szektorokban vált nemzetközileg kiválónak, mint a pénzügy, vagy éppen az óra- és csokoládégyártás. Hasonló stratégiát követnek az arab kisállamok is, amelyek természeti erőforrásaikat kihasználva az olajiparra alapozták gazdaságukat.

Ennek a stratégiának azonban nagyon nehéz a gyakorlati kivitelezése. Egyrészt nagyon nehéz egy egész nemzetgazdaságot átállítani egy irányba, ráadásul sokáig is tart, mire a döntés beér, így szükséges, hogy több kormányzat is kitartson mellette. Észtországnak, ami Magyarországnál jóval kisebb lakosságú, valamivel könnyebb dolga volt ebben, de már egy tízmilliós nemzetnek is túl bonyolult lehet ez a megközelítés. Másrészt nehéz megmondani, hogy melyik szektorban lehet képes az adott állam kimagaslóan teljesíteni, ahogy azt is lehetetlen megjósolni, hogy melyik gazdasági területben van hosszútávú fantázia. Az észteknek sikerült, de ugyanilyen könnyen lehet egy ilyen döntés teljes kudarca is, így rendkívül nagy a rizikó. Elég csak Finnországra gondolni, amely nagymértékben épített a Nokiára az

1990-es években, ám az okostelefonok forradalmával nem tudott lépést tartani, így újra kellett gondolni a gazdasági stratégiát.

Marad még egy lehetőség a kisállamoknak, ez pedig az, ami miatt a neves politológus-közgazdász Peter Katzenstein az 1980-as években már azt [írta](#), a globalizáció erősödése a kisállamoknak lehetőség, nem pedig leküzdendő probléma. Katzenstein szerint a kis államok gazdaságpolitikája méretüknél fogva rugalmasabb, mint a nagyobb országoké, így gyorsabban tudnak alkalmazkodni a globális piac, és azon belül a multinacionális óriásvállalatok igényeihez. Ezáltal sokkal szervezesebben és hatékonyabban tudnak bekapcsolódni a globális ellátási láncba; nincs szükségük arra, hogy ha valamit meg akarnak termelni, mindent saját szűkös erőforrásaikból állítsanak elő (mint az szükséges volt a történelem nagy részében), mindig épp azt a funkciót láthatják el, amivel a leghatékonyabban tudnak a globális termelésben részt venni.

Ez az elképzelés tehát azt javasolja a kis államoknak, hogy ne arra törekedjenek, hogy előírják a multik számára, hogy mit szeretnének, hanem figyeljenek arra, hogy a multiknak mi az igénye, és ehhez igazodva futtassák fel a gazdaságukat. Ez szöges ellentéte a fentebb kifejtett, Fidesz által favorizált modellnek, amiben a multik az államnak alárendelve, az állam igényeit kielégítve vesznek részt a nemzetgazdaságban.

Ami igazán érdekes a jelenleg kampányt figyelve, hogy az olyan politikusok megjelenése a Tisza oldalán, mint Kapitány István vagy Orbán Anita, arra enged következtetni, hogy amennyiben az ellenzék nyeri az áprilisi választást, a Tisza elmozdulhat a katzensteini irányba. Multiknál tapasztalatot szerző, a politika első vonalában eddig nem bizonyító élpolitikusokat igazolt Magyar Péter, akiktől azt várja, hogy alkalmasak lesznek annak megállapítására, hogy miként tud a magyar gazdaság a leghatékonyabban alkalmazkodni a nemzetközi igényekhez, és még intenzívebben bekapcsolódni a világgazdaságba.

Kapitány István eddig [felvázolt elképzelései](#) is ebbe az irányba mutatnak: erősebben akar integrálódni az európai gazdaságba (pl. az euró bevezetésével), sok szektorban aktív, diverz nemzetgazdaságot vizionál a specializáció helyett, az állami beavatkozás helyett a piac szerepét erősítené, és biztonságos, vonzó terepet [szeretne kialakítani](#) a nemzetközi tőke számára.

Ezt a nézetet természetesen érhetik kritikák, elsősorban abból a baloldali irányból, hogy a multik befolyása túlságosan nagy lesz, a demokratikusan felhatalmazott magyar kormány pedig ki lesz szolgáltatva nekik. Előnye viszont a Fidesz által favorizált modellhez képest, hogy kevésbé hagyatkozik az állami tervezés kétes kompetenciájára, valamint jóval könnyebben kivitelezhető. A Lázár János által felvázolt modell nehézségeire a kampány során is

rámutatott pl. [a gödi Samsung-gyár ügye](#), amikor nem sikerült egy multival betartatni az állami előírásokat.

A jelenlegi kampány tehát, bár elsősorban a Fidesz dominanciájának megítéléséről szól, egyben két kisállami stratégia versenye is. Kapitány István előtérbe tolása kiemelte, hogy a Tisza inkább a rugalmas, globális versenybe intenzívebben bekapcsolódó stratégiát részesíti előnyben a Fidesz nemzetállami előírásokon és kontrollon alapuló elképzelésével szemben. Tehát hiába nincsenek feltétlenül éles verseny programpontok és konkrét ígéretek terén, az élpolitikusok személye is jelzés, hogy milyen koncepciót vizionál a két párt.

Ez azért is érdekes, mert a kampány sokkal inkább szimbolikus és morális kérdésekről, például a demokráciáról vagy a korrupcióról, valamint a külpolitikáról szól, semmint klasszikus, programbeli eltérésekről. A multikkal való viszony viszont olyan fontos kérdés a globális világban, hogy megkerülhetetlen, még akkor is, ha expliciten nem beszélnek róla a pártok, akkor is világossá válik, ki melyik elképzelés mellett tör lándzsát. A választásnak egy ki nem mondott kérdése, hogy miben bíznak a magyarok: abban, hogy az állam hatékonyan tudja irányítani a multik tevékenységét, vagy abban, hogy a multik tudására és tapasztalatára kell hagyatkoznia az államnak.

Mindkét koncepció igen kétes feltételezéseken alapul. Nem lehet garantálni, hogy az állam képes kordában tartani a multikat, és azt sem, hogy a kigondolt állami koncepció sikeres lesz, vagy a multik képesek azt az elképzelések mentén végrehajtani. Azt sem lehet viszont evidenciának venni, hogy a gazdasági szereplők vállalatirányítási szakértelme arra is alkalmassá teszi őket, hogy nemzetgazdasági terveket szőjenek. Nagyon gyakran kiderül, hogy a politikában - és ezen belül a gazdaságpolitikában is - nem működik a vállalati életben bevált logika. Arról nem is beszélve, hogy a multiknak alárendelt stratégia a demokratikus kontroll lehetőségének feladását jelenti, és sokaknak taszító gondolat lehet, hogy hiába szavaznak egyik vagy másik pártra, az érdemi döntéseket végül egy külföldi cégnél fogják meghozni, amihez a választott politikai elit csak alkalmazkodik.

Ez az egyik fő oka annak, hogy a Fidesz a vállalatokhoz való alkalmazkodás helyett inkább a saját szempontjából is kockázatos irányítási modellt választotta, ugyanis nagyon fontosnak tartja az állam kontrollját a gazdaság felett. Többszörösen is rossz tapasztalata volt ugyanis ezzel a modellel. Először az 1990-es években látta azt, hogy a privatizáció, hiába vártak tőle a rendszerváltás során csodát, hatalmas problémákat szült mind gazdaságilag, mind társadalmilag, mind politikailag. Időnként magával hozott gazdasági növekedést, de ezt felülírta az a káosz, amit a társadalomban okozott, és politikailag tulajdonképpen minden kormánynak inkább kárt okozott. Erre ráerősített az, hogy a 2008-as világválság egyik fő okaként jelölték meg,

hogy az állam szabadjára engedte a gazdasági szereplőket, így a multikat is, és ez a túlzott visszavonulás okozta a problémákat. Sőt, később a válságkezelést is az nehezítette, hogy az állam háttérbe szorítása, és a piaci folyamatok követése megdönthetetlen tézis volt szerte Európában, és ez csak tovább fokozta a negatív hatásokat. A Fidesz tehát azt tapasztalta, hogy ha az állam nem próbálja szorosan fogni a multikat, akkor abból gyakran válság, társadalmi káosz és - ami egy pártnak a legfontosabb - a kormány politikai hitelvesztése következik. Ezért is ragaszkodnak minden nehézsége ellenére ehhez a modellhez.

A kisállamoknak tehát csak rizikós, számos problémát magában rejtő lehetőségeik vannak a multinacionális cégekkel szemben kialakított stratégiák terén. A döntés mindig nehéz, és mindig magában hordoz hátrányokat is, de minden kormánynak ki kell alakítania egy stratégiát. A Fidesz ebben a témában már elég világos koncepciót mutatott fel az elmúlt tizenhat évben. Bár sokat nem tudunk arról, pontosan hogy képzelel a Tisza a gazdaság működését, a személyek kiválasztása arra utal, egészen új irányba menne ebben a témában - ennek következtében ez a kevés olyan ügy közé tartozik, amiben érdemi, programszerű ellentét van a két nagy párt között, így erre is figyelnie kell a választóknak április 12-én.